

POLITIČKI SKUP HRVATSKE MLADEŽI U SELCIMA (1883.)
U SVJETLU POČETNOG ŠIRENJA PRAVAŠTVA
NA DALMATINSKOM PROSTORU

IVO PERIĆ
Zavod za povijesne znanosti
HAZU u Dubrovniku

UDK: 949.75"1883" Selca
Pregledni članak

Primljeno: 22. III. 1993.

U Selcima na Braču održan je 27. i 28. kolovoza 1883. sastanak hrvatske mladeži s Brača, Hvara i iz Makarskog primorja. Bio je to prvi politički onladinski skup do tog vremena u Dalmaciji. U radu tog skupa sudjelovali su i pojedini pravaši s tog područja. Sastanak su svojim brzojavima i pismima pozdravili mnogi simpatizeri, među kojima ponajviše pravaši. Prvi pravaši u Dalmaciji javili su se svojom djelatnošću u vrmenu od 1881. do 1883. Do nastanka dalmatinske Stranke prava bio je još dug put. U aktivnosti, koja karakterizira početak tog puta, spada i taj sastanak hrvatske mladeži u Selcima.

Stranačko-politički ustroj u Dalmaciji bio je drukčiji od stranačko-političkog ustroja u ostalim hrvatskih zemljama - banskoj Hrvatskoj i Istri. Hrvati s dalmatinskog i istarskog prostora znatiželjno su pratili što se zbiva u političkom životu banke Hrvatske. A jednako tako i Hrvati iz banske Hrvatske pravodobno su se obavještavali o tome što se zbiva u političkom životu Dalmacije i Istre. Dalmatinski i istarski Hrvati poznavali su programe i djelatnost svih političkih stranaka u banskoj Hrvatskoj. Prema tome, bili su im poznati program i djelatnost i banovinske Stranke prava.

Pravaški program za dugo vremena nije bio javno objavljen iz opreza zbog njega - u odnosu na Habsburšku Monarhiju - veleizdajničkog usmjerenja.¹ Pravaški listovi »Hervat« (1868.-1869.) i »Hervatska« (1871.), koji su

1 M. GROSS, *Povijest pravaške ideologije*, Zagreb 1973., 226.

izlazili u Zagrebu, imali su svoje čitaoce i u Dalmaciji. Isto tako u Dalmaciji je čitana i sušačka »Sloboda«, koja se predstavljala kao »List za politiku i narodne interese«. U svom programu - pod naslovom »Što hoćemo« - »Sloboda« je izjavila da se »ne veže za nikoju stranku«. ² Ali, već u svom drugom godištu (1879.), ona je izrazito djelovala u pravaškom duhu, te je u njoj otada surađivao i sam Ante Starčević - ideolog i vođa banovinske Stranke prava.

Među dalmatinskim domoljubima i političkim djelatnicima Mihovil Pavlinović je, pogotovo od kraja sedmog desetljeća XIX. stoljeća i dalje, doživljavao kao političar u čijim pogledima postoji dijelom i podudarnost s pogledima banovinskih pravaša. U zadnjim godinama Kvaternikova života, Pavlinović se i dopisivao s Kvaternikom, najistaknutijim Starčevićevim političkim sumišljenikom i suborcem. Ističući ulogu i zasluge banovinskih pravaša, Kvaternik je pisao Pavlinoviću: »Mi smo razvili načelo slobodne i nezavisne Hrvatske« i »pobili smo načela protivna toj ideji«. ³ Polazeći od toga, naglašavao je kako: »Stranka prava neruši samo, nego i gradi.« ⁴ Istodobno poručivao je Pavlinoviću, a preko njega i ostalim hrvatskim domoljubima u Dalmaciji: »Vaša je zadaća tamo (...) prihvatiti i nastaviti ovdje začeto djelo narodnoga preporođenja.« ⁵ Potrebno je - poticao je on dalje - »da narodu bar spram Austrije otvaramo oči.« ⁶ Od dalmatinskih Hrvata očekivao je da oni »simpatijama svojimi« podupiru nastojanja banovinske Stranke prava, »koja je na (svoj) barjak napisala: Sloboda, nezavisnost i veličina hervatskoga naroda!« ⁷

Utječući tako svojim pismima na Pavlinovića, Kvaternik je vjerojatno »bio uvjeren da je Pavlinovića posve pridobio za Stranku prava i pravaštvo«. ⁸ Međutim, Pavlinović je i tada i kasnije do kraja svoga života ostao u redovima dalmatinske Narodne stranke, iako je često, pokatkad i veoma oštro, dolazio

2 *Sloboda* br. 1, Sušak 1. IX. 1878., 1.

3 E. Kvaternik - M. Pavlinoviću, Zagreb 22. VI. 1869., u: A. PALAVRŠIĆ - B. ZELIĆ, *Korespondencija Mihovila Pavlinovića* (dalje samo: KMP), Split 1962., 113.

4 *Isto*, 119.

5 *Isto*, 122.

6 E. Kvaternik - M. Pavlinoviću, Zagreb 29. IX. 1870., KMP. 161.

7 *Isto*, 163.

8 M. DIKLIĆ, Mihovil Pavlinović i pojava pravaštva u Dalmaciji, *Radovi Zavoda JAZU u Zadru* br. 31/1989., 25.

u sukobe s pojedinim prvcima te stranke zbog njihove neodlučnosti, mlakosti i pretjeranog opotrunitizma. Svojim izrazitim hrvatstvom, određenošću stavova i radikalnošću, Pavlinović je imao znatan utjecaj na mlade naraštaje u Dalmaciji, koji su u ozračju tog utjecaja i još više pod uplivom drugih djelotvornih okolnosti postupno prihvaćali i pravaštvo. U pravaštvu su vidjeli most, koji politički i emocionalno još čvršće spaja hrvatski sjever i jug.

Dug je bio put do nastanka organizirane dalmatinske Stranke prava.⁹ Na početku tog puta - od početka devetog desetljeća 19. stoljeća - tek malobrojni, međusobno pretežno nepovezani pojedinci u Dalmaciji bili su pravaši (starčevićanci ili stekliši - kako su ih još nazivali). Kako je tko od tih prvih dalmatinskih pravaša postao pravašem - pitanje je za koje postoje različiti odgovori. Jedni su napustili narodnu stranku i nastavili djelovati kao pravaši.¹⁰ Drugi su se formirali kao pravaši za svojih studentskih dana u Zagrebu.¹¹ Treći su prihvatili pravaštvo čitajući pravaški tisak. Ostali su

9 Dalmatinska Stranka prava ustrojena je tek u zadnjem desetljeću 19. stoljeća - godine 1894.

10 Narodna stranka je, nakon osvajanja Dalmatinskog sabora (1870.) i većine općina u Dalmaciji, vodila oportunističku politiku, zadovoljavajući se »mrvicama« dobivenim od središnje vlade iz Beča. Glavna točka njezina programa: sjedinjenje Dalmacije s banskom Hrvatskom - bila je teško ostvarljiva u uvjetima dualizma. Pred tom teškoćom narodnjački su prvaci, zastupnici u Dalmatinskom saboru, da ne bi dolazili u sukob s vladajućim vrhovima Monarhije, sve više izbjegavali zahtijevanje ostvarenja te stožerne točke narodnjačkog političkog programa, što je stvaralo dojam da oni i napuštaju daljnju borbu za sjedinjenje. Takav dojam poticao je nezadovoljstvo u redovima Narodne stranke. Kad su 1879. istupili Srbi iz Narodne stranke i potom osnovali svoju zasebnu Srpsku stranku, u Narodnoj stranci ostali su samo Hrvati. Iako je otada - po svom članstvu - Narodna stranka bila čisto hrvatska stranka, ona je i dalje zadržala to svoje nacionalno neodređeno ime. Bilo je očito da narodnjački prvaci pritažuju svoju hrvatsku nacionalnu pripadnost i da uporno (izuzev Pavlinovića) podržavaju nacionalni unitarizam, zagovarajući jedinstvo Hrvata i Srba kao tobože jednog naroda. Dok su oni ostajali pri takvom stavu, prvaci Srpske stranke iskazivali su ne samo svoje srpstvo, nego i sve agresivnije svoj velikosrpski ekskluzivizam, popraćen šovinizmom i negiranjem hrvatstva. Zbog toga je među mnogim pristašama Narodne stranke još intenzivnije produbljavano nezadovoljstvo, koje je dovelo i do napuštanja njenih redova. Posebno treba istaći da je zbog toga naročito bila nezadovoljna hrvatska omladina u Dalmaciji. Uslijed tog nezadovoljstva, Narodna stranka je ostajala bez podmlatka. Za mlade je bivalo privlačnije pravaštvo svojim političkim programom i svojim odlučno-djelatnim usmjerenjem.

11 Nakon ustroja modernog sveučilišta u Zagrebu (1874.), na kojem otada rade kao profesori i neki dalmatinski Hrvati (Natko Nodilo, Kosto Vojnović), to je sveučilište postalo privlačno i za hrvatsku mladež iz Dalmacije. Da bi spriječila odlazak mladih Dalmatinaca na studij u Zagreb i da bi ih usmjerila na studij pri sveučilištima u svom cislajtanijskom dijelu Monarhije (u Grazu ili Beču), austrijska vlast je donijela dvije odluke: 1. da se svi ispiti, položeni na sveučilištu izvan Cislajtanijske, ne mogu priznati, nego da se pojedini od tih ispita moraju polagati na cislajtanijskim sveučilištima; 2. da se državne stipendije, koje se daju studentima, cislajtanijskim građanima, mogu davati samo ako studiraju na cislajtanijskim sveučilištima. No, i pored tih tako stvarnih zapreka, bilo je pojedinih mladića iz Dalmacije koji su studirali u Zagrebu. Neki od njih su se mogli sami uzdržavati, bez stipendije, a neki

postali pravaši pod utjecajem u njihovoj sredini već postojećih pravaša. Jedan od najpoznatijih prvih dalmatinskih pravaša bio je don Ivo Prodan.

Poznatosti don Iva Prodana u široj javnosti doprinosilo je to što je on bio čovjek od pera (novinar, publicist) i što je bio urednik lista »Katolička Dalmacija« u Zadru. Kako se on postupno odvajao od narodnjaka, tako se i njegova »Katolička Dalmacija« u svojim političkim komentarima i reagiranjima postupno razlikovala od narodnjačkog »Narodnog lista«. Nepodudarna stajališta tih listova bili su razlog i njihove sve izrazitije međusobne netrpeljivosti. U vezi s tim Biankini je, kao urednik »Narodnog lista«, pisao Pavlinoviću: »U ostalom uvjerite se, da 'katolička Dalmacija' ako i zamukne danas, sutra će tražiti opet prigodu da se zarati s 'Narodnim listom'. Ona je kivna što 'Narodni list' nije podlegao i njoj ostavio prosto polje!« Smatrao je da u Prodanu, uredniku »Katoličke Dalmacije«, postoji »pohlepa za supremacijom, za zapovjedanjem«. ¹² Vođa Narodne stranke, Miho Klaić, nezadovoljan pisanjem »Katoličke Dalmacije«, isticao je da tom listu - pod Prodanovim ravnanjem - »nije ni do katoličanstva ni hrvatstva, nego do osobnog prkosa«. ¹³

Kad su u lipnju 1883. bili zakazani izbori za zastupnike u Dalmatinskom saboru, don Ivo Prodan je - zalaganjem svojih istomišljenika i prijatelja - bio nominiran kao zastupnički kandidat u izborništvu kurije vanjskih općina Zadar - Pag - Rab. Prodan je u to vrijeme još uvijek u javnosti fungirao kao narodnjak, iako je u stvari bio pravaš. Predlažući Prodana, njegovi su zagovaratelji cijenili da će Dalmatinski sabor »u Prodanu osim dobrog katolika naći i odrješitog Hrvata, spravna na svaku žrtvu za hrvatsko načelo«. ¹⁴ Narodnjaci, međutim, nisu bili zadovoljni kandidaturom Iva Prodana, te su svoje protivljenje iskazivali tijekom cijele predizborne kampanje. Pred biračima su govorili: »nećemo popova« - »nećemo Prodana!« A govoreći tako protiv Prodana, mislili su: »on je radikalac, naginje malo starčevićizmu, mogao bi nam zadati brige«. ¹⁵ Kritizirajući zbog toga narodnjake, jedan

su imali stipendiju od svoje općine. Većina tih studenata iz Dalmacije studirala je u Zagrebu samo do polovice studija (prva četiri semestra), a preostali dio studija (od petog do osmog semestra) obavili bi u Grazu ili u Beču, jer bez završnih diploma na austrijskim sveučilištima nisu mogli dobiti namještenje u Dalmaciji.

12 J. Biankini - M. Pavlinoviću, Zadar 21. XII. 1881., KMP, 367.

13 M. Klaić - M. Pavlinoviću, Zadar 22. XII. 1881., KMP, 369.

14 A. (nte) D.(EJAN), Prodanova kandidatura, *Katolička Dalmacija* (dalje: KD), br. 42, Zadar 1883., 1.

15 *Isto*, 1.

Prodanov zagovaratelj je obrazlagao da oni mogu onemogućiti Prodanov izbor, ali da ne će moći Prodana »lahko obuzdati«, jer je s njim i »Katolička Dalmacija«, koja se obukla »u hrvatske haljine«, te »uz zastavu vjere i hrvatskoga prava« ponosno podigla i »barjak neodvisnosti i slobode«. ¹⁶

Osvrćući se na te saborske izbore, u kojima Prodan nije izabran, »Katolička Dalmacija« je isticala da će se, i pored tog neuspjeha, u Dalmaciji otada ipak češće moći čuti poklik: »Bog i Hrvati!« ¹⁷ A Prodan nije izabran, jer su narodnjaci odlučili da će radije glasovati i za autonomaša »nego li za Prodana, starčevićanca«. ¹⁸ Odlučili su tako, jer su znali da Prodan »goji stekliške ideje« i da je »naumio pod programom stranke prava na borište stupiti«. ¹⁹

Zadar je u to vrijeme prednjačio u Dalmaciji po broju i aktivnosti pravaša. Glavni Prodanovi podržavatelji i sljedbenici bili su: u samom gradu Zadru - Ante Dejan, a u zadarskom predgrađu Arbanasi - Pavao Luka Relja. Uoči Sv. Ante, 13. lipnja 1883., brzojavno su čestitali imendan Anti Starčeviću mnogi pravaši iz svih hrvatskih krajeva. Među tim čestitkama jedna je stigla i iz Arbanasa kod Zadra, potpisana sa: »Nekoliko arbanaskih steklišah«. ²⁰

Prodanova »Katolička Dalmacija« tiskana je do kraja kolovoza 1883. u Tiskarni Ivana Woditzke u Zadru. Od početka rujna 1883. taj se list tiska u novoj Katoličkoj hrvatskoj tiskari u Zadru. Bio je to veliki uspjeh Iva Prodana i njegova istomišljeničkog kruga. Ponoseći se tim uspjehom, Prodan je isticao da će ta tiskara, u kojoj su on i njegovi najbliži istomišljenici bili glavni dioničari, služiti »jedino Bogu i hrvatskoj domovini«. ²¹

Banovinski pravaši su željeli, dakako, da se pravaštvo što čvršće ukorijeni i raširi i u Dalmaciji. Tom cilju trebali su pridonijeti i osobni kontakti. Nije stoga slučajno što se Fran Folnegović, istaknuti banovinski pravaš i zastupnik u Hrvatskom saboru, našao u Dalmaciji u ožujku i travnju 1883. Posjetio je on tada više mjesta u dalmatinskom primorju i na dalmatin-

16 A.(nte) D.(EJAN), Nećemo Prodana! - KD br. 43/1883., 1.

17 KD br. 45/1883., 1.

18 KD br. 46/1883., 1.

19 Isto, 1.

20 Sloboda br. 71, Sušak 1883., 3.

21 KD br. 65/1883., 1.

skim otocima, svuda srdačno dočekan i ispraćen. Ta pažnja - kako je zapisao - počastila je njegove »otadžbeničke misli i nazore« koje je s ponosom zastupao »u javnom životu«. ²²

Pravaštvo se, dakle, ukorjenjivalo i širilo i na dalmatinskom prostoru. Godina 1881. može se uzeti kao početna godina njegova vidnijeg širenja, a godina 1883. kao godina njegove neosporne početne afirmacije. U tom razdoblju - od početka 1881. do ljeta 1883. - bilo je nekoliko pokušaja da se sazove javni skup hrvatske mladeži u Dalmaciji, ali je vlast svaki put našla neki razlog da saziv takvog skupa onemogući, jer je pretpostavljala ili znala da bi takav skup imao pravaško obilježje budući da je tadašnjoj hrvatskoj mladeži bila bilža pravaška, nego narodnjačka ideologija i politika.

Sazivači tog sastanka, uvažavajući realnost, odstupili su od saziva sastanka pod pravaškim imenom. Sastanak su jednostavno nazvali sastankom HRVATSKE MLADEŽI, što za vlast nije moglo biti odviše izazovno. ²³ I odustali su od sastanka za cijelu pokrajinu. Zadovoljili su se - za početak - da to bude sastanak za jedno uže područje unutar Dalmacije. Tako je došlo do saziva dvodnevnoga sastanka hrvatske mladeži s Brača, Hvara i iz Makarskog primorja. Taj sastanak se trebao održati u Selcima na Braču, a njegovi sazivači bili su Petar Didolić, Ivan Štambuk i Mato Ostojić. Prvi dan sastanka, 27. kolovoza 1883., imao je radni program (ispunjen raspravama i donošenjem zaključaka u okviru predviđenog dnevnog reda), a drugi dan, 28. kolovoza 1883., bio je dan zabave kroz isplanirani zajednički izlet parobrodom.

Odazvalo se preko osamdeset suradnika tog omladinskog susreta. Oni su se okupili u Selcima već 26. kolovoza 1883. navečer, gdje su, kako su pristizali, bili razmješteni po kućama tog lijepog mjesta, koje je - tri godine ranije, prema popisu iz 1880. - imalo 1.009 stanovnika, ²⁴ a u to vrijeme još je pripadalo općini Pučišće, kotar Split. ²⁵ Među došljacima, sudionicima tog

22 *Narodni list* (dalje: NL) br. 34, Zadar 1883., 1.

23 Pravaštvo je imalo veleizdajnički biljeg, jer se borilo za samostalnu i nezavisnu Hrvatsku (razumije se: izvan okvira Monarhije). To »izvan okvira« bilo je - prema stavu austrijske vlasti - veleizdajničko, a sve što se nalazilo u funkciji veleizdajništva izazivalo je primjenu režimskih represivnih mjera. Sastanak hrvatske mladeži (bez isticanja pobježe naznake: hrvatske pravaške mladeži) mogao se dopustiti.

24 M. KORENČIĆ, *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971*, Zagreb 1979., 123.

25 Dvije godine kasnije (1885.) Selca su postala sjedište općine. Općina Selca nastala je izdvajanjem iz općine Pučišće. U sastavu općine Selca (od 1885.) nalazila su se mjesta: Selca, Novoselo, Povja i

sastanka hrvatske mladeži, bilo je sveučilištaraca, bogoslova, gimnazijalaca, učitelja, profesora, svećenika, liječnika i »drugih mladih rodoljuba«. ²⁶ Selca su u toj prigodi bila u svečanom ruhu: vijorile su se hrvatske trobojnice i visili šaroliki sagovi ispod prozora, a ispred mnogih kuća bilo je i ukrasnog zelenila i cvijeća u pitarima.

Prvi dan sastanka, 27. kolovoza 1883., odvijao se po utvrđenom dnevnom redu. Najprije se ujutro oglasila počasna pucnjava iz pušaka i mužara. Zatim su se oglasila crkvena zvona zvonjavom slavlja i pozivom na molitvu. Poslije mise u mjesnoj crkvi sudionici skupa našli su se u dvorani predviđenoj za sastanak. Sastanak je otvorio Ivan Štambuk koji je, pozdravljajući prisutne sudionike, održao kraći govor. Potom je pjesnik fra Ivan Despot pročitao svoju pjesmu »Pozdrav«, iz koje prenosimo nekoliko ulomaka: ²⁷

»Mladi momci, kud padoste amo,
Koji su vas vjetri donieli?!
Da plačemo, ili da pjevamo...
Mladi momci, mi padosmo amo,
Da u hladu naših lovorika,
Jedan drugom srce odkrivamo,
Da kažemo što nam duša želi
U divnome uzplamsaju svom.
(...)
jedna amo dovela nas misô
Jedne, jake domovine drage...
S ove misli danas, momci vrli,
Hrvatske će planut svaki kut,
Slavu slaveć dusi neumrli,
K pobjedi nam sjajni kažu put!« ²⁸

Sumartin. (D. FORETIĆ, Borba za ponarodenje općina u Dalmaciji 1865-1900, u: *Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri*, Zagreb 1969., 159).

26 NL br. 70/1883. (»Hrvatski sastanak mladeži u Selcima na Braču«), 2; KD br. 67/1883. (»Prvi sastanak dalmatinske hrvatske mladeži«), 3.

27 NL ... (26), 1.

28 I Mato Ostojić je pozdravio sudionike tog sastanka svojom prigodnom pjesmom, iz koje donosimo ove stihove:

»Na svom domu zar smo gosti?
Čemu život bez života?

U okviru trće točke dnevnog reda raspravljalo se o novom, predstojećem sazivu sastanka hrvatske mladeži iz cijele Dalmacije. Uvodno izlaganje podnio je prof. Ivan Matešan. Nakon kraće diskusije zaključeno je: da se taj »veliki sastanak hrvatske dalmatinske mladeži« održi sljedeće, 1884. godine u Splitu i da se na taj sastanak još pozovu »najvidjenija društva i osobe iz svih hrvatskih krajevah«. Izabran je i organizacijski odbor tog skupa. Članovi tog odbora bili su: Petar Andrijašević, Ivan Nazor, Mato Ostojić, Marin Sabić i Ivan Štambuk, a njihovi zamjenici: Ivan Despot, Petar Didolić, Antun Nazor, Tomo Didolić i Vicko Stalio.²⁹

Naročito je bila važna četvrta točka dnevnog reda omladinskog sastanka u Selcima: »Prijedlog za širenje hrvatske svijesti i prosvjete u narodu«. Zaključeno je da se ta svijest i prosvjeta šire »u hrvatskom duhu« i »na korist hrvatske misli«. U tu svrhu omladina treba učiniti sve što može organizirajući mjesne sastanke, plesove, koncerte, pjevačka društva i izlete. Pritom se osobito treba pobrinuti da »prione uz hrvatsku misao« i »krasni spol« (tj. ženska mladež). U željenom prosvjetno-domoljubnom radu osobito se mnogo računalo na aktivnost učitelja i župnog svećenstva. Oni su trebali proturati u narod odgovarajuće knjige i organizirati javna predavanja o zaslužnim ljudima i važnijim događajima iz hrvatske prošlosti.³⁰

Peta točka dnevnoga reda bavila se pitanjem dogovora o sabiranju narodnih umotvorina. Zaključeno je da tim poslom rukovode dva odbora: jedan na Braču, drugi na Hvaru. Sakupljene narodne umotvorine (pjesme, poslovice, zagonetke, priče) trebalo je poslati Matici hrvatskoj u Zagreb.³¹

Nadalje, tijekom tog sastanka bilo je zaključeno: da Matica dalmatinska u Zadru kao kulturno-prosvjetno društvo i nakladnik izda »što skorije kratak pučki zemljopis i poviest cieloga naroda hrvatskoga« i to u jednoj knjizi, koja bi se prodavala sa što je moguće nižom cijenom kako bi postala dostupna svim

(...)

Na noge, braćo, na noge sada,
Hrvatske pravde puko je grom!
Na noge smjelo, vragu na užas,
Lanca nek našeg odjekne lom!«

(V. bilj. 27, isto, 1)

29 *Sloboda* br. 109/1883., 3.

30 *Isto*, 3.

31 *Isto*, 3.

zainteresiranima, i da se pretplatom i suradnjom podupre splitski periodik »Nada« u koliko se »čim prije poboljša«.³²

Uvečer, 27. kolovoza 1883., u kući bogatog i uglednog domoljuba Tome Didolića u Selcima, priređena je zajednička večera za sve sudionike tog prvog javnog sastanka hrvatske mladeži. U toj velikoj, bogataškoj kući bili su do tada, a i kasnije ugošćeni mnogi domoljubi s Brača, iz ostale Dalmacije i iz banske Hrvatske. O gostoljubivosti, velebnosti i ljepoti Didolićeve kuće govori ovaj opis: »Lijepa su pitoma Selca, ali su još ljepši dvori Didolića. Tko nije čuo za tu na glasu hrvatsku obitelj? Tko se nije osladio njenim gostoljubljem, prijateljstvom i njezinim žarkim domoljubljem? Sve je tu hrvatsko, sve čarobno, sve vilinsko! Ruže, lovorike i zeleno borje okrilje je tih pravih, vleikaških dvorova.«³³ Tomo Didolić je djelovao kao pristaša Narodne stranke, prijateljevao je i dopisivao se s nizom hrvatskih domoljuba iz Dalmacije i banske Hrvatske,³⁴ a s pjesnikom Ivanom Despotom bio je u pobratimstvu. Svojom vanjštinom podsjećao je na Antu Starčevića, što je istaknuto i u spomen-napisu jednog Didolićeva suvremenika: »Tomo Didolić bio je čovjek pristao. Stasa ne visoka ali krupan, lica rumeno zagasita i vedra, očiju velikih i živih, brade siede, ne gusto razsijane, po čemu je vanjštinom podsjećao na slavnoga Antuna Starčevića.«³⁵

Prostor u Didolićevoj kući, u kojem se odvijala zajednička večera, bio je svečano ukrašen. Tijekom večere i poslije večere vladalo je veliko veselje. »Tu se je bratski razgovaralo, pjevalo, nazdravljalo cielokupnoj, ujedinjenoj i slobodnoj Hrvatskoj i svim njezinim zaslužnim sinovima. Mrtvi i živi mučenici nisu se zaboravili.«³⁶ Čitali su se i prigodni pjesnički sastavci, kao i pridošla pisma i brzjavi.

Iz tih pozdravnih pisama i brzjava, upućenih sudionicima tog prvog javnog skupa hrvatske mladeži u Dalmaciji, prenosimo najvažnije dijelove, koji na svoj način govore kako se shvaćalo taj skup, koliko se suosjećalo s njim i kako ga se podržavalo:

32 *Isto*, 3.

33 II. DESPOT, Uspomene na Tomu Didolića, *Jubilarni broj Narodnog lista (Il Nazionale) 1862-1912, Zadar 1912.*, 63.

34 Svjedoči o tome i jedna knjiga: Ivan OSTOJIĆ, *Tomo Didolić i njegovo dopisivanje*, Split 1929.

35 V. *bilj.* 33, isto, 63.

36 V. *bilj.* 29, isto, 3.

Brzjav liječnika Zlatarovića iz Šibenika završavao je pravaškim poklikom: »Bog i Hrvati!« Anka i Franjka Staničić iz Omiša, koje su se naglašeno predstavile kao Hrvatice, izrazile su svoj stav i poruku ovako: »Živo Starčević! Sretan za Hrvatsku vaš sastanak!« Iz Trogira i Kaštela oglasili su se »Trogirski i kaštelanski stekliši« poklikom: »Živila Hrvatska!« - a slično tako i »Arbanaški stekliši«. Hrvatska čitaonica iz Makarske javljala je: »Bog blagoslovio vaš rad!« Mihovil Pavlinović pisao je iz svoje Podgore: »Molim gospodina Petra Didolića sazivača na sastanak hrvatske mladeži, na koji nije ovoga puta mogće da prisustvujem, neka na ime moje pozdravi suborce i sudrugove od strane onoga koji živom željom čeka dan, kad će se omladina hrvatska pojaviti načinom dostojnim sebe i svoga naroda.« Nepotpisani domoljub is Supetra priopćio je svoju podršku ovako: »Nemoguć sobstveno prisustvovati stekliškom sastanku, duhom svojim prisustvujem i unaprijed odobravam i pristajem uza sve odluke koje primite, jer sam uvjeren da ćete poduzeti shodne i dobre mjere u prilog pravaškoj ideji. Živila stranka prava!« Saborski zastupnik Kažimir Ljubić u svom je pismu konstatirao: »Vaš sastanak očituje vašu vjeru u hrvatstvo i u njegovu budućnost, u budućnost Hrvatske.« Iz Imotskog su odobravana i hvaljena nastojanja okupljene hrvatske mladeži ovim riječima: »Ljepa mladosti naša, Bog te blagoslovio u divnom pregnuću za slobodu drage domovine Hrvatske!«³⁷

Od poznatijih pojedinaca, koji su još svojim brzjavima pozdravili taj skup, treba istaći Antu i Jurja Biankinija, Roka Mišetića, Franju Mora i naročito Frana Folnegovića.³⁸

Sljedećeg dana, 28. kolovoza 1883., sudionici omladinskog sastanka u Selcima krenuli su na zajednički izlet unajmljenim parobrodom »Dalmazia«. ³⁹ Taj za tu prigodu svečano iskićeni parobrod krenuo je iz Vrhbrača, te svratio u Povelja, Pučišća, Postire, Supetar, Sutivan, Starigrad i Bol. Izletnici su bili svečarski raspoloženi. Pjevali su razne domoljubne pjesme, a među njima najviše pjesmu »Živila Hrvatska i njezina prava«. U svakoj luci, u kojoj su se našli, postalo je živo, radosno; čuli su se domoljubni poklici i s parobroda i s obale. Najživlje je bilo u Starigradu i pri dočeku i pri ispraćaju parobroda »Dalmazia«. Na starigradskoj rivi okupilo se mnogo mještana, a među njima

37 *NL* br. 72/1883., 2.

38 *Isto*, 2.

39 *KD*... (26), 3.

se našao i don Juraj Biankini, Starograđanin, inače stalno nastanjen u Zadru, gdje je uređivao »Narodni list«. Biankini je pozdravio izletnike, tu »malu četu mladih Hrvata i Hrvaticah«, i to »plamenim, zanosnim i oduševljenim govorom«. U ime izletnika odgovorili su Tomo Didolić i Ivan Despot kraćim govorima, također prožetim žarkim domoljubljem. U Bolu je za izletnike organiziran zajednički ručak, tijekom kojega se nazdravljalo, klicalo i pjevalo. Predvečer i uvečer tog istog dana ta se mladež rastala. Vratila se u svoja rodna mjesta na Braču, Hvaru i u Makarskom primorju.⁴⁰

Bio je to, dakle, prvi politički sastanak hrvatske mladeži u Dalmaciji (mladeži s jednog užeg područja Dalmacije). Sastanak je doživljen kao pravaški skup od niza simpatizera, koji su ga, kao takvog, i častili svojim brzojavnim pozdravima. Značenje tog sastanka je u tome što je on zaista bio prožet pravaškim duhom, što se održao u vrijeme početnog širenja pravaštva na dalmatinskom prostoru i što je - s obzirom na mogućnosti i potrebu daljnjeg političkog aktiviranja hrvatske mladeži u Dalmaciji - djelovao i kao poticaj i kao putokaz.

40 V. bilj. 29, isto, 3.

Ivo Perić: THE 1883 POLITICAL RALLY BY THE CROATIAN YOUTH IN SELCE IN VIEW OF THE INITIAL DIFFUSION OF THE »PRAVAŠI« IDEAS IN DALMATIA

S u m m a r y

Narodna stranka (People's Party) in Dalmatia had led an opportunist policy ever since it became the political representative of the region (1870). Its yielding policy towards the central government in Vienna (for which it gained some minor concessions in return), its denial of the Croatian national name and its giving up the courage to insist on the unification of Dalmatia with other Croatian lands - at least under the conditions of dualism - have eventually provoked discontent among the Dalmatian Croats, especially among the younger generations.

This discontent grew dramatically since 1879, as the Serbs left the People's Party and founded a distinct, Serbian party, which led the greater-Serbian exclusivist and chauvinist policy. Dissatisfied young Dalmatian Croats called for a more determined Croatian national policy in Dalmatia. They saw such determination in the policy and activity of the Party of Right in the Banian Croatia and they were so attracted to the *pravaši* ideas. The first *pravaši* in Dalmatia appeared with their individual activity in the period 1881-1883.

The rally of the Croatian youth from the islands of Brač and Hvar and the Makarska littoral area, held in Selce on the island of Brač on August 27th and 28th 1883 should be viewed in the light of the initial expansion of the *pravaši* ideas in Dalmatia. The present article deals with the preparations, contents, results and the importance of that event, of which should be also said that it was first ever political rally of the youth of Dalmatia until that time.